

preserves the traditions through the media of photography, and raises the issue of military aggression at the international level.

Bibliography:

1. Miranda J. Wallace (2002) August Sander's Photographic Archive: Fables of the Reconstruction, Visual Resources, 18:2, 153–166, DOI: 10.1080/01973760290011815
2. Safronova, Anna: Features of the visual language of documentary photography in ukrainian photo books dedicated to revolutionary events in Ukraine Proceedings of 9th SWS International Scientific Conference on Arts And Humanities – ISCAH 2022, VOL 9, Page: 75–88 DOI 10.35603/sws.iscah.2022/s08.09

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-341-5-19>

ILLUSTRATIONS BY E. UDIN AND V. YEFYMENKO FOR THE BOOK “FOLK SONGS IN THE RECORDS OF IVAN FRANKO” IN THE CONTEXT OF UKRAINIAN BOOK GRAPHICS OF THE 1960S

ІЛЮСТРАЦІЇ Є. УДИНА ТА В. ЄФИМЕНКА ДО КНИГИ «НАРОДНІ ПІСНІ В ЗАПИСАХ ІВАНА ФРАНКА» У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ КНИЖКОВОЇ ГРАФІКИ 1960-Х РОКІВ

Spasskova O. P.

*Candidate of Study of Art,
Assistant at the Department of Theory and
Methods of Applied and Decorative Arts
and Graphics*

Спасскова О. П.

*кандидат мистецтвознавства,
асистент кафедри теорії і методики
декоративно-прикладного мистецтва та
графіки*

Horanska T. V.

*Senior Lecturer at the Department of
Ukrainian and Foreign Literature
South Ukrainian National Pedagogical
University named after K. D. Ushynsky
Odesa, Ukraine*

Горанська Т. В.

*старший викладач кафедри української
та зарубіжної літератури
Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна*

Наприкінці п'ятдесятих років ілюстрація попередніх десятиліть, орієнтована на естетику соцреалізму як єдиного можливого та «правильного» творчого методу, почала втрачати свою актуальність. З'являються художники, яких цікавить не лише графічне відтворення

літературного тексту. Вони прагнуть зрозуміти стиль твору, своєрідність його поезики, особливості авторського світосприйняття. Ілюстрації вже не вкладалися в книгу як окремі аркуші, а замислювалися разом із її сторінками. Художники прагнули передати в ілюстраціях власне світобачення, втілити свої думки, хоча відправною точкою їх роздумів і був літературний твір.

Спроби подолання офіційних догм у книжковому мистецтві розпочалися під час хрущовської «відлиги» – на межі 50-60-х років. На зміну сюжетним композиціям приходить декоративне начало. Улюбленою технікою молодих художників стає чорна ліногравюра. Її енергійна, вольова мова, органічна експресивність допомагають подолати натуралістичну школу. Повертаються специфічні засоби виразності, можливі лише у графіці: гострий силует, «вільна» контурна лінія на білій площині аркуша, яка єдиним малюнком зображує обличчя, фігуру, предмет. Знову стають актуальними напружені драматичні контрасти темних і світлих акцентів, експресія штриха, ритму, узагальнене, подане майже напівнатяком зображення.

До плеяди нових українських художників книги, які почали творити у часи «відлиги», належать тернопілець Євген Тимофійович Удін (1937) та одесит Віктор Георгійович Єфименко (1933-1994). У 60-х роках вони разом навчалися в Українському поліграфічному інституті імені Івана Федорова на художньо-графічному відділенні, нині Українська академія друкарства (м. Львів) й успішно отримали диплом у 1966 році за спеціальністю – книжкова графіка [5, с. 367]. У тому ж 1966 році, у львівському видавництві «Каменярь», виходить друком книга «Народні пісні в записах Івана Франка» проілюстрована однокурсниками. Ілюстрації були створені у популярній на той час техніці ліногравюри. Книга була представлена на Ювілейній художній виставці в Києві та на Міжнародній виставці книги в Москві (обидві – 1967).

Маємо зазначити, що представники книжкової графіки 60- х років вбачали своє головне завдання у тому, щоб дати читачеві можливість зрозуміти і відчувати цінність літературного тексту. Тому, художник-ілюстратор мав бути підготовленим до аналізу та сприйняття літератури краще, ніж звичайний читач, він повинен був за допомогою своєї творчості відкрити сенс книги, її художній задум. Таке творче завдання поставили перед собою молоді художники Євген Удін та Віктор Єфименко. Книга, над якою вони працювали, має суперобкладинку, на якій розміщена шрифтова композиція «Народні пісні в записах Івана Франка» (у червоно-чорних кольорах). Під нею знаходиться тверда палітурка, обтягнута білою тканиною та прикрашена квітковим орнаментом, досить поширеним в українській народній вишивці. Сергій Іванов у книзі «Основи композиції видання» писав, що завдяки палітурці

або обкладинці «видання має привернути увагу читача, тобто виконати рекламну функцію, а також дати читачеві певні відомості про тематику, автора книжки <...> Для створення оригінального зовнішнього оформлення художник використовує різноманітні шрифтові, орнаментальні, декоративні та інші засоби оформлення, із огляду на призначення та вид видання» [3, с. 177].

Необхідним елементом книги є форзац – аркуш паперу, що з'єднує книжковий блок із палітуркою. Окрім своєї практичної функції форзац може виконувати і естетичну роль. Він часто використовується як елемент художнього оформлення. На ньому можуть бути розміщені малюнок, орнамент, візерунок, текст, пов'язані зі змістом книги. Створюючи форзац, Євген Удін та Віктор Єфименко звертаються до народного мистецтва України, що має логічний зв'язок з темою книги. На червоному тлі розміщено симетричне, гармонійне зображення квіткової композиції, а саме «квіти у вазоні» та два птахи. У словнику присвяченому декоративно-ужитковому мистецтву під редакцією Якіма Запаско зазначається: «Квіти у вазоні – орнаментальний мотив українського народного розпису стін житлового приміщення» [1, с. 286]. У тому ж словнику відзначено, що птахи також є розповсюдженим зооморфним орнаментальним мотивом декоративного розпису житла, мистецтва витинанок, тканин та кераміки України [2, с. 157].

На наступному книжковому розвороті знаходяться фронтиспис і титульний лист. На фронтисписі розміщено фото письменника, що на нашу думку є не надто вдалою ідеєю, адже воно вибивається із загального оформлення книги. В сімейному архіві Віктора Єфименка зберігається портрет Івана Франка, виконаний у техніці ліногравюри, очевидно, що він створювався для цього видання, адже більше художник не працював над ілюструванням творів українського митця. Титульна сторінка дублює суперобкладинку, на якій розташовано назву книги. Також там написано місце та рік видання.

На початку та наприкінці кожного розділу книги розташовані заставки. Ось, що пише про них С. Іванов: «Це один із найдавніших прийомів оформлення книжки. Заставка може виконувати як декоративну, так і ілюстративну функцію, підпорядковуючись композиційному ряду. Сюжетно-тематичні заставки виражають задум усього літературного твору або розділу» [3, с. 85]. Складні, сюжетні або орнаментальні заставки доречні головним чином у виданнях художньої літератури. Вони здатні певною мірою викликати у читача асоціації, більш менш близькі до змісту літературного твору, можуть надавати оформленню книги національний колорит або колорит епохи. Саме до такого типу заставок відносяться зображення, створені Євгеном Удіним та Віктором Єфименком.

Книга «Народні пісні в записях Івана Франка» поділена на 8 розділів. Художники зображують у заставках невеличкі сценки з життя, предмети декоративно-ужиткового мистецтва (гуцульська люлька, горщики-двійнята, керамічна іграшка – коник з вершником, топірці, тобівка та інше). Наведемо декілька конкретних прикладів. На початку першого розділу «Календарно-обрядові ігри та пісні» зображено різдвяну містерію, що походить своїм корінням до язичницьких ритуалів, а саме «водіння кози». Обов'язковими персонажами цього дійства є хлопець із зіркою та «коза» – людина у масці та вивернутому хутром догори кожусі. Першу сторінку другого розділу «Родинно-обрядові пісні» прикрашає зображення наречених. Вони вбранні у національний одяг: на чоловікові можна побачити кептар та кресаню, на голові у дівчини – вінок, також вона тримає у руках букет з квітів, що символізують молодість та чистоту.

Розділ «Історичні пісні. Балади. Епічні співанки» оздоблений зображенням двох гуцульських воїнів, що погрожують своїми топірцями. Варто зазначити, що першою піснею у розділі є «Ой понад гай зелененький», присвячена Олексі Довбушу:

«Ой понад гай зелененький

Ходить Довбуш молоденький.

На ніженьку налягає,

Топірцем ся підпирає,

Та й на хлопці покликає» [4, с. 257].

Таким чином, можемо зробити висновок, що українські художники скористались певним «вікном можливості», яке на короткий період виникло в українському мистецтві часів хрущовської відлиги і дало змогу митцям повернутися до власної самобутньої культури. Творчий метод Євгена Удіна та Віктора Єфименка заснований на особистому сприйнятті ілюстрованого ними тексту. Їх гравюрам притаманний синтез літератури та графіки. Не в останню чергу цьому посприяла техніка ліногравюри, яка лаконічно виглядає у книзі, з притаманним їй контрастом чорного та білого.

Література:

1. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник : в 2 т. / упор. Я. П. Запаско. Львів : Афіша, 2000. Т. 1. 364 с.
2. Декоративно-ужиткове мистецтво. Словник : в 2 т. / упор. Я. П. Запаско. Львів : Афіша, 2000. Т. 2. 400 с.
3. Іванов С. Основи композиції видання : посібник. Львів : Світ, 2013. 232 с.
4. Народні пісні в записях Івана Франка / упор. О. І. Дея. Львів : Каменярь, 1966. 426 с.

5. Тобілевич Г. М. Євген Удін – графіка на рівні душі. *Мистецька діяльність у сучасному соціокультурному просторі (25-літній творчий внесок факультету мистецтв Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка)* : колективна монографія. Тернопіль, 2018. С. 365–374.